

Samtalen om 22. juli

– en lærerressurs for planlegging og gjennomføring av undervisning om 22. juli i klasserommet

Konseptet for utstillingen *Samtalen om 22. juli* tilbyr et utgangspunkt for læring om 22. juli med stor overføringsverdi til klasserommet. Utstillingen er et resultat av de snart 10 årene som har gått siden terrorangrepet 22. juli 2011. I de årene har vi som samfunn og som enkeltpersoner snakket sammen, holdt hender, tatt oppgjør, kranglet og vært uenige. Uenige om hva 22. juli var, hvordan vi skal forstå det som skjedde, og hvordan vi skal snakke sammen om det i dag. Vi er heller ikke enige om hva som ble angrepet – Arbeiderpartiet, demokratiet, Norge, regjeringen, ungdomsengasjementet? Eller hvordan vi skal forholde oss til, forstå eller snakke om det høyreekstreme hatet og terroristen.

Vi har en realhistorie å forholde oss til, et sett ufravikelige fakta om det som skjedde 22. juli 2011, men forhandlingene om 22. juli-historien er ikke avsluttet. 22. juli-historien er ikke hugget i stein, og historiegjøringen er pågående. Nettopp det ønsker vi å vise frem i utstillingen *Samtalen om 22. juli*. Vi har identifisert åtte fortellinger eller diskurser som lever side om side i dag, og som har vært mer eller mindre til stede i årene etter terrorangrepet. Disse er fortellingene om *Kjærligheten*, *Demokratiet*, *Terroristen*, *Høyreekstremismen*, *Beredskapen*, *Ungdomsengasjementet*, *Å leve videre*, og *Historier om de vi mistet*. De ulike fortellingene/diskursene er forklart nærmere lenger ned.

Den komprimerte tiden mellom hendelsen og lære – og minneprosessene er til tider utfordrende, fordi det kan oppleves kaotisk og uoversiktlig. Situasjonen åpner imidlertid et pedagogisk mulighetsrom: Historiegjøringen av terrorangrepet foregår her og nå og det

tilbyr en unik inngang til å synliggjøre historie som en dynamisk prosess og elevene som historiske individer. Muligheten til å anvende en tilnærming som virkelig inkluderer elevene i drøftinger og meningsbrytninger i tråd med teorier rundt hvordan demokratiske ferdigheter styrkes er også i høyeste grad til stede i dette mulighetsrommet.

Under presenteres de åtte fortellingene fra utstillingen *Samtalen om 22. juli*. Deretter går vi inn på noen didaktiske mulighetsrom som åpnes ved å bruke denne tilnærmingen til 22. juli i undervisningen, før vi avslutter med konkrete forslag til undervisning, og noen sentrale spørsmål og innfallsvinkler til de åtte fortellingene.

Samtalen om 22. juli

Snakker du med dagens unge om krigen, spør de «hvilken av krigene?» Men alle vet hva 22. juli var. De fortjener at vi evner å ta den store samtalen.

Tonje Brenna, overlevende fra Utøya og generalsekretær i AUF i 2011, Vårt Land, 26. desember 2019

Hva handler 22. juli om? Og hva skal 22. juli bety i fremtiden? Spørsmålene er sentrale i utstillingen *Samtalen om 22. juli*. Utstillingen begynner med en tidslinje som presenterer hendelsesforløpet 22. juli 2011 minutt for minutt. Det gis også plass til ulike fortellinger som forsøker å forklare hva 22. juli handler om, og hva 22. juli skal bety i fremtiden.

Noen av fortellingen er kjente og ga umiddelbart gjenklang i befolkningen, andre har ligget mer i bakgrunnen, noen har vært vanskelige og omstridte. Fortellingene om 22. juli lever side om side i Norge i dag. De bidrar alle til en felles samtale om 22. juli.

Mange lever et liv som for alltid vil være preget av 22. juli med store tap, minner om bunnløs sorg, en kamp for å overleve og leve videre. I den øvrige befolkningen er det også mange som aldri vil glemme hvor de var, og hva de tenkte da de hørte om bomben i Regjeringskvartalet og skytingen på Utøya. Samtidig går det barn på skolen som ikke var født i 2011. For dem er 22. juli en historie de arver og vil forvalte i fremtiden.

Samtalen om 22. juli kan trøste og forene, splitte og utfordre. Den skal føres videre av mennesker både med og uten egne minner fra 22. juli. Målet med utstillingen er å bidra til en kunnskapsbasert, åpen og inkluderende samtale om 22. juli i årene som kommer.

Dette burde også være et uttalt mål for all undervisning om terrorangrepet 22. juli, om den foregår på 22. juli-senteret eller i klasserom rundt om i landet. Under forklares de ulike fortellingene 22. juli-senteret har identifisert. De åtte er ikke en fasit på hvilke diskurser som finnes, de kan forstås annerledes enn måten vi presenterer de på, og de er heller ikke de eneste som finnes.

De åtte fortellingene i *Samtalen om 22. juli*

Beredskapen

Vi er et lite land. Men et stort folk. Sammen har vi mange spørsmål. Sammen ber vi om ærlige svar. Ikke for å gi andre enn gjerningsmannen skyld. Men for å vite. For å lære. For å komme videre.

Jens Stoltenberg, statsminister, på den nasjonale minneseremonien i Oslo Spektrum, 21. august 2011

13. august 2012 kom rapporten som slo fast at mye sviktet i myndighetenes evne til å beskytte samfunnet den 22. juli 2011. Politiets innsats på Utøya ble kritisert, men også staten fikk kritikk for manglende sikring av Regjeringskvartalet. Særlig brutal for etterlatte var konklusjonen om at angrepet i Regjeringskvartalet kunne vært avverget og at mange liv på Utøya kunne vært spart.

Rapporten ga ros til helsevesenet for god hjelp. Også innsatsen fra frivillige ved Tyrifjorden hadde stor betydning. Med fare for eget liv bisto de politiet og reddet ungdom fra Utøya.

Noen av rapportens konklusjoner har blitt kritisert for å være etterpåkløke og farget av kunnskapen etter angrepet og ikke det faktiske situasjonsbildet. Rapporten står likevel sterkt som en felles fortelling om hva som fungerte og ikke fungerte 22. juli 2011.

Les mer her: <https://22julisenteret.no/samtalen-om-22-juli-beredskapen/>

Demokratiet

Med det sterkeste av alle verdens våpen, det frie ord og demokrati, staker vi ut kursen for Norge etter 22. juli 2011.

Jens Stoltenberg, statsminister, tale på Rådhusplassen, 25. juli 2011

På tvers av politiske skillelinjer ble terroren fordømt som et angrep på det norske demokratiet: folkevalgte politikere, ansatte i staten og politisk engasjerte ungdommer. Det norske rettssystemet ble satt på prøve i et samfunn med ønske og behov for rettferdighet. Gjennom rettssaken skulle terroristens rettigheter ivaretas innenfor rammene av det demokratiet han selv hadde gått så brutalt til angrep på.

Demokratibudskapet gjentas årlig ved de offisielle minnemarkeringene. Samtalen om 22. juli har de siste årene vært preget av mer politisk uenighet enn man så i den umiddelbare ettertiden.

Les mer her: <https://22julisenteret.no/demokratiet/>

Høyreekstremismen

Å gråte sammen de første dagene etter terroren var lett, å diskutere hvorfor det skjedde var langt vanskeligere.

Martine Aurdal, journalist, Dagbladet, 29. november 2019

Det brutale terrorangrepet sjokkerte en hel verden. Forskere påpekte imidlertid tidlig at det høyreekstreme hatet deles av flere og har lange historiske linjer både globalt og nasjonalt. Ifølge terroristen hadde Arbeiderpartiet sveket landet gjennom sin innvandrings- og likestillingspolitikk. Hans kompendium, for mange kjent som et manifest, gjengir utbredte konspiratoriske fiendebilder om blant annet muslimer, kvinner, etablerte medier, politikere og andre offentlige personer som plasseres på den politiske venstresiden. Terroristen mente at det pågår en form for borgerkrig og at dette rettfærdiggjorde drapene.

Det høyreekstreme miljøet er i vekst i Norge, samtidig har det foregått en normalisering av det ekstreme språket. Det kommer til syne i det politiske ordskiftet, i kommentarfelt og i hverdagssamtalen.

Les mer her: <https://22julisenteret.no/samtalen-om-22-juli-hoyreekstremismen/>

Kjærligheten

Når en mann kan forårsake så mye ondt – tenk hvor mye kjærlighet vi kan skape sammen.

Helle Gannestad, AUF-medlem, Twitter, 22. juli 2011

Sitatet gikk viralt, og via sosiale medier spredte et samlet budskap seg bare timer etter terrorangrepet. Hundretusener fant sammen i minnemarkeringer i dagene som fulgte. Over hele landet søkte mange etter mening i møte med det meningsløse.

På sosiale og etablerte medier, på gater, torg og fra offisielle talerstoler gikk det ut ett budskap: Terroristens hat skulle møtes med kjærlighet og samhold.

Noen har følt at budskapet ble så dominerende at det ikke var rom for andre følelser og behov. Ikke alle følte seg som en del av fellesskapet.

Les mer her: <https://22julisenteret.no/samtalen-om-22-juli-kjaerligheten/>

Terroristen

Tiden er inne for forklaringer. Hvem er han? Hva har skjedd med ham? Hvorfor? Slik er rettens dramaturgi. Selv ikke de verste er kun et monster. Selv masse mordere har hatt en barndom og har venner, drømmer, meninger og motiv.

Kjetil Østli, journalist og forfatter, 2013

Terroristen kom ikke utenfra, han ble beskrevet som «en av oss». Han er født og oppvokst på Oslos vestkant. Han gikk på skole og deltok i fritidsaktiviteter, slik barn i Norge gjør. Dette satte fellesskapet under lupen: Hvordan kunne han isolere seg, utvikle ekstreme holdninger og planlegge terror, midt iblant oss? Hvem kan bli terrorist og hvem snakker vi om når vi snakker om «oss»?

Les mer her: <https://22julisenteret.no/samtalen-om-22-juli-terroristen/>

Ungdomsengasjementet

*Vi vil ta vare på
skjønnheten, varmen –
som om vi bar et barn
varsomt på armen!*

Utdrag fra «Til Ungdommen», Nordahl Grieg, 1939

Nordahl Griegs «Til ungdommen» har blitt sunget på Utøya gjennom generasjoner. Etter brutale drap på engasjerte ungdommer på sommerleir ga den gjenklang i en hel befolkning. Ett politisk ungdomsparti var rammet, men terrorangrepet ble også oppfattet som et angrep på demokratisk ungdomsengasjement i sin helhet. For mange handler arven etter 22. juli nettopp om å sørge for at engasjementet lever videre i nye generasjoner.

Les mer her: <https://22julisenteret.no/samtalen-om-22-juli-ungdomsengasjementet/>

Å leve videre

Vi som samfunn har behov for å gjenerobre tryggheten, og i 2011 begynte vi den prosessen dagen etter angrepet. Men for de som rammes, tar det lengre tid, mye lengre tid.

Grete Dyb, psykiater ved Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, 2016

For noen er 22. juli nå en historisk hendelse – bak oss i tid. Overlevende, etterlatte og pårørende bærer derimot terrorangrepet med seg hver dag. Noen som arr på kroppen, andre som arr i sjelen.

Mange sliter med langvarige psykiske og fysiske helseplager. For andre har hverdagen vært enklere å ta tilbake. Men alle som ble direkte berørt av terrorangrepet, enten i Regjeringskvartalet eller på Utøya, bærer på erfaringer og vitnesbyrd om det å bli utsatt for terror – om traumer, tap og krise – og om livet etterpå.

Gjennom de direkte berørte lever konsekvensene av 22. juli videre – midt iblant oss.

Les mer her: <https://22julisenteret.no/samtalen-om-22-juli-a-leve-videre/>

Historier om de vi mistet

Hvem var de, hva drømte de om, og hvordan minnes de av dem som husker dem best?

22. juli-senteret er et sted for læring, og et sted for å minnes. Gjennom utstilling, dokumentasjon og i undervisning, ønsker vi å belyse terrorens menneskelige kostnader – hvordan 22. juli rammet enkeltindivider.

I senterets minnerom og gjennom berørtes vitneberetninger, møter vi navn og ansikter på de som ikke lengre er med oss. Men hvem var de, og hva drømte de om? Det har vært et uttrykt savn fra etterlatte, men også publikum og skoleelever, å kunne bli kjent med de drepte, ikke kun som ofre, men som de levende menneskene de var før 22. juli.

Gjennom filmer løfter vi frem historier om de vi mistet – fortalt av dem som husker dem best.

Les mer her: <https://22julisenteret.no/historier-om-de-vi-mistet-hovedside/>

Arbeid med 22. juli-historien i klasserommet

All undervisning om terrorangrepet 22. juli 2011 bør inkludere en introduksjon til realhistorien – hva skjedde 22. juli? I den grad terrorangrepene er til stede i bevisstheten til dagens skoleelever, er de det i minkende grad som personlige minner, og i økende grad som del av et kollektivt minne som forvaltes og videreformidles mellom generasjoner. Dagens 14 åringer har ikke egne minner om 22. juli, og må lære om angrepene slik de lærer om andre historiske hendelser. Denne generasjonen har et stort behov for kunnskap om en av de mest skjellsettende hendelsene i Norge i nyere tid. Samtidig trenger de redskaper til å lese og tolke de mange referansene til 22. juli som preger den samtiden de lever i. Konseptet i utstillingen *Samtalen om 22. juli* henvender seg i stor grad til denne generasjonen. Blant generasjonen uten egne minner vet vi at behovet er stort for informasjon om hva som faktisk skjedde. Det er derfor viktig å holde fast ved realhistoriske kjensgjerninger innenfor rammene av undervisning, som overordnet et krevende fordi premisset er at historie til enhver tid er bevegelig og gjenstand for tolkning og fornying. Falske nyheter og konspirasjonsteorier er en reell og økende trussel mot demokratiet, og de er også bærende elementer i tankegodset som motiverte terroristen. De realhistoriske faktaene må utgjøre et utgangspunkt for undervisning om 22. juli for å imøtekomme ethvert forsøk på å så tvil om eller revidere de helt sentrale faktaene knyttet til hendelsesforløpet 22. juli.

Deretter må man åpne opp for de mer komplekse og utfordrende aspektene ved 22. juli-historien. De aspektene kan du som lærer tilnærme deg ved å se nærmere på ulike diskurser rundt 22. juli. Dagens skoleelever er ofte godt kjent med diskursen rundt eller fortellingen om *Kjærligheten*, som ble den første felles grunnfortellingen om 22. juli. Elevene benytter seg gjerne av både ord og symboler som ble karakteristiske i den umiddelbare ettertiden, når de reflekterer rundt betydningen av 22. juli i dag. Kjærlighetsfortellingen har altså fortsatt en sterk posisjon i vår kollektive hukommelse etter 22. juli. I utstillingen *Samtalen om 22. juli* føyer kjærlighetsfortellingen

seg inn som et av flere viktige diskurser som har forsøkt å sette ord på og tolke terrorangrepets betydning, eller sette det inn i en større meningsramme på kort og lang sikt.

Samtidig som målgruppen for undervisning om 22. juli 2011 blir stadig yngre er også det offentlige ordskiftet knyttet til 22. juli i stadig bevegelse. Selv om det fantes forsøk på justeringer og nyanseringer av den samlede kjærlighetsfortellingen allerede fra 2011, var disse stort sett å finne i relativt snevre fora. Når vi skriver dette i 2021 har bildet endret seg. Demokratiet, Høyreekstremismen, Terroristen, Beredskapen, Ungdomsengasjementet, Å leve videre og Historier om de vi mistet er i tillegg til Kjærligheten fortellinger, eller diskurser, som på hver sin måte, men også samlet sett viser til nettopp det at historien om og fortolkningen av terrorangrepet 22. juli er like lite statisk og hugget i stein som all annen historie. Selv om det finnes ubestridelige fakta som det er viktig å hegne om i møte med falske nyheter og konspirasjonsteorier, har det siste tiåret også vist at det finnes betydelige forskjeller i hvordan terrorangrepene forstås og forklares i vår samtid. Dette handler mer presist om hvordan man plasserer angrepet inn i en større kontekst, dersom dette i det hele tatt gjøres. Kollektivt minne er konstituerende for felleskapet og da er det viktig å ha blikk for at det i et samfunn finnes flere ulike fellesskap. Den offentlige samtalen om 22. juli avdekker at det finnes flere ulike fellesskap knyttet til 22. juli ut over det vi forbinder med nasjonens samlede respons i den umiddelbare ettertiden. Undervisning som tar utgangspunkt i en slik tilnærming til 22. juli-historien som vi på 22. juli-senteret har gjort i utstillingen *Samtalen om 22. juli*, gir rom for å undersøke og forklare kompleksiteten og dilemmaene på en måte som også styrker elevenes historiebevissthet.

Denne tilnærmingen, som tar utgangspunkt i diskurser kan også bidra til å dele undervisningen inn i tydeligere bolker. Dette kan igjen gjøre et stort og til tider kaotisk tema mer oversiktlig og håndgripelig. Under ulike diskurser er det naturlig å dra inn både forskjellige spørsmål og arbeidsmetoder. Ved å tilnærme dere 22. juli-historien med ulike diskursive briller kan det bidra til å synliggjøre nettopp

kompleksiteten, og ikke minst den levende historien som stadig er oppe til debatt og endring. Som nevnt innledningsvis kan dette bidra til å gi elevene en forståelse av historiegjøringen som foregår her og nå, samtidig som de kan bli bevisst på sin egen rolle som historiske individer.

Forslag til undervisning med utgangspunkt i fortellinger/diskurser

Forslagene under er veiledende og ment som inspirasjon. For flere tips og konkrete undervisningsopplegg, se 22juliseret.no. Se også forslag til spørsmål og dilemmaer til hver av de åtte fortellingene lenger ned. Begynn alltid undervisning om 22. juli med realhistorien. Deretter kan elevene jobbe med de åtte fortellingene.

Arbeid med fortellingene gjennom utforskende arbeid på nett og digital kildekritikk:

Elevene skal jobbe individuelt, i grupper og i plenum. Elevene begynner med å få utdelt hver sin fortelling om 22. juli, og de bes søke opp 22. juli + "gitt fortelling", for eksempel 22 juli kjærligheten, i bilder på Google. Elevene velger seg ut et bilde hver og 1) beskriver det de ser på bildet, trykker seg inn på artikkelen og finner ut 2) når den ble skrevet, av hvem og hvor den er publisert, 3) hva overskriften er og 4) hva artikkelen handler om.

Elevene går inn i gruppe med de elevene som har samme fortelling og presenterer sine funn. Deretter skal elevene i gruppa diskutere 1) hva er likt mellom bildene/artiklene og hva er ulikt, 2) sammenlign datoer for når bildet er tatt eller artikkelen er skrevet, 3) på hvilke måter handler artikkelen eller bildet om den fortellingen dere har fått, 4) kan dere knytte andre fortellinger til bildene/artiklene? Avslutningsvis skal gruppene lage en PowerPoint eller plakat hvor de setter sammen en collage der bildene, overskriftene og dato for

publisering skal komme frem. Gruppene presenterer så dette i plenum i klassen. Til slutt kan alle gruppens plakater settes i samme dokument/presentasjon, eller monteres på vegg. Denne oppgaven danner et godt grunnlag for videre arbeid med ulike fortellinger om 22. juli, og er samtidig en øvelse i digital kildekritikk.

Arbeid med fortellinger gjennom sitater knyttet til 22. juli:

Elevene deles inn i grupper og får utdelt hvert sitt sitat. Sitatene kan velges av lærer og kan tilpasses elevgruppen. Det viktige er at sitatene sier noe om ulike fortellinger slik at elevene får utforsket flere perspektiver på 22. juli-historien. Sitatene som brukes i undervisningsopplegget på 22. juli-senteret er:

Jeg sier det som det er, dersom det er islamister som står bak det som har skjedd i Oslo, er det på tide å innta en ny holdning ovenfor muslimer.

Anonymt sitat hentet fra artikkelen "Muslimer ble hetset etter terroren", NRK, 23. juli 2011

Hva dreier saken seg om? Det har mange lurt på siden 22. juli 2011. Slik kommer det til å bli lenge framover: Hva er egentlig dette? Politikk?

Ondskap? Galskap?

Øystein Helmikstøl, journalist, *Tidsskrift for norsk psykologforening*, 5. juli 2012

Terroren bør ikke reduseres til å være «bare» et angrep på Arbeiderpartiet.

Martine Aurdal, journalist, *Dagbladet*, 25. juli 2018

Når en mann kan forårsake så mye ondt - tenk hvor mye kjærlighet vi kan skape sammen.

Helle Gannestad, AUF-medlem, Twitter, 22. juli 2011

Enda samfunnet er forberedt og kjent med at nå kommer det en stor gruppe som trenger hjelp, så skjer det likevel lite. Jeg kjenner flere som er inn og ut av psykiatrien og som ellers bare er hjemme, ruser seg og faller ut av alt. Det er veldig vanskelig å møte dem. De har det bunnløst jævlig.

Overlevende fra Utøya, Utøya 22. juli – Livet etterpå, 2017

Fra det ene sitatet skal elevene skape sine egne samtaler. Oppgaven kan forklares ved å si: "Se for dere at dere sitter på bussen, og overhører utsagnet fra sitatet. Eller at noen i klasserommet eller rundt middagsbordet sier dette. Hvor går samtalen videre etter det? Hva kunne andre ha svart? Samtalene dere skaper kan være enstemte eller flerstemte, preget av ekkokammer eller være nyanserte, det er opp til dere." Elevene kan enten skape samtalene ved å lage et tankekart ut ifra sitatene, eller de kan få utdelt flere bilder og sitater fra de åtte fortellingene som de skal skape en samtale rundt. Sitater og bilder kan hentes fra nettaviser og lignende. Dette kan gjennomføres på gruppebord, på tablet, på Samtavla eller på tavle/whiteboard. Ønsker man å jobbe med sitatene på et litt enklere nivå kan sitatene danne utgangspunkt for følgende spørsmål: 1) hvem har sagt dette? 2) hva er budskapet? 3) hva er avsenders forhold til budskapet? 4) i hvilken av de åtte fortellingene kan sitatet passe inn? Kan sitatet passe inn i flere fortellinger? 5) virker sitatet å skape en 'grei' eller en mer komplisert og vanskelig samtale? Hvorfor? Deretter kan man snakke sammen på tvers av gruppene, der man setter sitatene opp mot hverandre og skaper refleksjoner basert på det: 1) hvilke fortellinger er ikke representert her? 2) er det viktig at vi lærer om 22. juli? Hvorfor/ hvorfor ikke? 3) hvorfor tror dere samtaler om 22. juli ofte kan bli vanskelige? 4) har dere lært noe nytt om 22. juli som dere ikke kunne fra før? 5) føler dere at dere er bedre rustet til å snakke om 22. juli nå? Denne oppgaven kan bidra til å styrke elevenes demokratiske ferdigheter ved å trene på argumentasjon og perspektivtaking. De blir kjent med uenighetsfellesskapet og trenes i å håndtere meningsbrytning. De får i tillegg mye og god innsikt i de mange og til tider vanskelige samtalene om 22. juli.

De åtte fortellingene – spørsmål og dilemmaer

Beredskapen	Terroristen	Høyreekstremismen	Demokratiet	Kjærligheten	Ungdomsengasjementet	Å leve videre
Hvilken rolle spiller "etterpåklokskapens lys" i denne fortellingen?	Er det viktig å snakke om terroristen? Hvorfor/ hvorfor ikke?	Høyreekstremismen vokser i Norge. Hva kan årsaken til det være?	På hvilke måter er terroristens tankegods og handlinger en trussel mot demokratiet?	Ett svar på terrorangrep kan være mer samhold og kjærlighet – hvorfor ble det en viktig reaksjon?	Vi vet at valgdeltakelsen og medlemskap i ungdomspartier og Stortingspartier blant unge økte etter 22. juli 2011 - hva kan det komme av?	Hvordan kan vi balansere de berørtes behov med nasjonens behov for å gå videre?
Høyre-ekstremismen har tidligere ikke vært ansett som en sannsynlig terrortrussel i Norge, og har ofte gått "under radaren". Hva kan det komme av?	Hvilke forklaringer trekkes frem for å si noe om hvorfor Breivik utførte terrorangrepet?	Konspirasjonsteorier er svært utbredt i høyreekstremt tankegods. Hvilken rolle spiller konspirasjonsteoriene?	Etter 22. juli sa statsminister Stoltenberg at vi skulle svare med: "mer åpenhet, mer demokrati, men aldri naivitet". Hva kan han ha ment med det?	Ikke alle følte seg hjemme i kjærlighetsbudskapet som preget tiden etter 22. juli. Hva kan det komme av?	Færre unge enn de i eldre aldersgrupper stemmer ved valg. Hvorfor er det sånn? Hvilke konsekvenser får det? Hva kan vi gjøre for at flere unge vil benytte seg av stemmeretten sin?	Hvem definerer minnet/ minnene etter traumatiske hendelser som 22. juli?
Hvilken rolle spiller tillit i denne fortellingen?	Noen mener at vi ikke burde snakke om terroristen, ikke vise bilder av han og ikke si navnet hans høyt. Hva er gevinster og ulemper ved dette?	Hva kan staten gjøre for å forebygge radikaliseringsprosess? Og hva kan du og jeg gjøre?	Terrorangrepet ble i ettertiden omtalt som et angrep på det norske demokratiet. Hva mener man med det?	Hvordan svarer man best på et terrorangrep?	Hva engasjerer deg?	Kan dere tenke dere hvorfor den ene tavla heter å leve videre? Hva kan det bety?

Hvordan bør et demokratisk land håndtere dilemmaet om å ivareta sikkerheten for befolkningen og samtidig unngå at folks frihet og privatliv innskrenkes?	Terroristen ble dømt tilregnelig. Hva betyr det? Hvordan skal man forstå terroristens holdninger og handlinger?	Fordommer, hat og dehumanisering av menneskegrupper har alltid vært til stede i ulike samfunn til ulike tider. Hvor kommer fordommene og hatet fra?	Politiske ledere sto samlet etter terrorangrepet. 22. juli har senere medført mye debatt og uenighet. Hva gjør samtalen om 22. juli så utfordrende?	Hadde kjærlighetsbudskapet vært like sentralt om terroristen ikke var høyreekstrem, men tilhørte en annen form for ekstremisme?	Hva trenger du for at du skal føle at du blir hørt og at din stemme teller i samfunnet?	Hvordan balansere de berørtes behov og nasjonens behov for å gå videre?
Hva skal til for at du skal føle deg trygg?	Hva er en radikaliseringsprosess?	Når kan noe kalles ekstremt? Hva er forskjellen på ekstremisme og terrorisme? Hva er forholdet mellom ekstreme holdninger og ekstreme handlinger?	Hvem definerer minnet/minnene etter traumatiske hendelser som 22. juli?	Før man visste at terroristen var etnisk norsk med norskfødte foreldre ble muslimer og antatte muslimer angrepet fysisk og verbalt flere steder. Hva forteller det oss?		
	Hvilke faktorer kan bidra til at noen blir radikalisert?	Hvilken rolle spiller internett, nettforumer og sosiale medier i radikalisering og ekstremisme?	Mange mener at rettssystemet bestod prøven i rettssaken mot Breivik i 2012. Hva kan det bety?	Vi lovet hverandre at vi skulle møte hat med kjærlighet – hvordan overholder vi det løftet i dag?		
		Arbeiderpartiet var hovedmålet for terrorangrepet. Hva er grunnen for det?	Hvor går grensene for ytringsfriheten?	Hvordan balansere de berørtes behov og nasjonens behov for å gå videre?		

22. juli-senteret